

สรุปและขอเสนอแนะ

จากการศึกษาในเรื่องทัศนคติต่อการยอมรับของใหม่ และลักษณะการยอมรับของชาวนาในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งผู้ศึกษาได้แยกพิจารณาเฉพาะของใหม่ด้านเกษตรกรรม โดยมีการยอมรับการใช้ปุ๋ยเคมี และพันธุ์ข้าวเหนียวสันป่าตองในการทำนาเป็นหลักกับของใหม่ด้านสุขภาพอนามัย ซึ่งประกอบด้วยการยอมรับการใช้ส้วมซึม และวิธีการรักษาพยาบาลเป็นหลักในการศึกษา แต่จะเน้นในเรื่องการยอมรับการใช้ส้วมซึมมากกว่า เพราะส้วมซึมเป็นสิ่งที่ช่วยป้องกันไม่ก่อให้เกิดโรคระบาดได้ง่าย แต่เป็นเรื่องที่เห็นผลได้ช้าและไม่ชัดเจนเหมือนด้านเกษตรกรรม ผู้ศึกษาจึงต้องการศึกษาว่าชาวนาจะมีความเข้าใจและยอมรับการใช้ส้วมซึมอย่างไร

ในการศึกษาได้พิจารณาว่า กลุ่มเกษตรกรรมมีผลต่อการยอมรับของใหม่ด้านเกษตรกรรมและด้านสุขภาพอนามัยหรือไม่ รวมทั้งพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจยังผลต่อลักษณะการยอมรับและไม่ยอมรับของใหม่ด้วย ผู้ศึกษาได้พบว่าชาวนาทั้ง 3 กลุ่มมีลักษณะโดยทั่ว ๆ ไปคล้ายคลึงกัน คือ ระดับการศึกษาอยู่ในชั้นต่ำเพียงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เกือบทั้งหมด มีอาชีพหลักส่วนใหญ่ในการทำนา อาชีพรองมีน้อยมากในเรื่องเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้น ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเจ้าของที่ดินเองเกือบทั้งหมด ลักษณะของการเช่ามีน้อยหลักฐานที่แสดงกรรมสิทธิ์เป็น "สค.1" หรือ "นส.3" เท่านั้น สำหรับโฉนดยังไม่มีเลย เนื่องจากชาวนาทั้ง 3 กลุ่ม มีลักษณะดังกล่าวนี้เหมือนกันผู้ศึกษาจึงใช้ปัจจัยดังกล่าวนี้เป็นตัว Control และได้พิจารณาปัจจัยอื่น ๆ ที่อาจยังผลต่อการยอมรับและไม่ยอมรับการใช้ของใหม่ด้านเกษตรกรรมและสุขภาพอนามัย อันได้แก่ ปัจจัยด้านระดับอายุ จำนวนของสมาชิกภายในครัวเรือน ขนาดเนื้อที่ถือครอง ลักษณะการไถนาจากคลองชลประทาน ประเภทของชาวนาที่มีท่าทีต่อการมองโลก หรือโลกทัศน์ (World View) ที่เป็นแบบ

Traditional กับ Rational รวมทั้งพิจารณาว่าทัศนคติของชาวนาที่มีต่อของใหม่กับลักษณะของการปฏิบัติว่าสอดคล้องกันหรือขัดกัน เพื่อเป็นหลักในการพิจารณาศึกษาถึงลักษณะการยอมรับหรือไม่ยอมรับของใหม่

ในบทที่ว่าด้วยการวิเคราะห์ คือ ตั้งแต่บทที่ 3 ถึงบทที่ 5 ผู้ศึกษาได้แยกวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน ส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์ถึงกระบวนการในการยอมรับ (Process) ซึ่งจะพิจารณาว่าชาวนาในแต่ละกลุ่มได้ทราบข่าวเกี่ยวกับของใหม่ด้านเกษตรกรรมและสุขภาพอนามัยอย่างไร มีกระบวนการและลำดับขั้นในการยอมรับ ตลอดจนจำนวนปีที่ใช้ของใหม่นั้นมานานหรือเพิ่งจะเริ่มใช้เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ส่วนที่ 2 เป็นเรื่องเกี่ยวกับผลในขั้นสุดท้าย (Results) คือ มีลักษณะเป็นแบบยอมรับหรือไม่ยอมรับ (Accept or Reject) สาเหตุหรืออิทธิพลที่มีผลต่อการยอมรับและไม่ยอมรับ รวมทั้งพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจมีผลต่อการยอมรับหรือไม่ยอมรับการใช้ของใหม่ดังกล่าวข้างต้น

จากผลของการวิเคราะห์ในเรื่องการยอมรับของใหม่ด้านเกษตรกรรม คือ เรื่องปุ๋ยเคมี และพันธุ์ข้าวเหนียวสันป่าตองนั้น พบว่ามีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน การทราบข่าวเกี่ยวกับเรื่องการใช้ปุ๋ยเคมีหรือพันธุ์ข้าวเหนียวสันป่าตองในการทำนา นั้นส่วนใหญ่จะเป็นการทราบข่าวจากตัวบุคคลมากที่สุดเหมือนกันในทั้ง 3 กลุ่ม คือ มวลชนจำพวกวิทย์ หรือข่าวสารในคานเกษตรที่พิมพ์ออกเผยแพร่ เป็นแหล่งที่ให้ข่าวบ่อยมากแทบจะกล่าวได้ว่าไม่มีเลย ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องปรับปรุงระบบของสื่อสารมวลชนให้เป็นประโยชน์ในเรื่องนี้มากขึ้น สำหรับบุคคลที่เป็นแหล่งให้ข่าวที่สำคัญแยกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ บุคคลภายในชุมชนนั่นเอง ได้แก่กำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำภายในชุมชน เพื่อนบ้าน หรือชาวนาที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรรม สำหรับญาติพี่น้องไม่มีลักษณะว่าจะ เป็นแหล่งให้ข่าวที่สำคัญเหมือนกันทั้ง 3 กลุ่ม อีกประเภทหนึ่ง คือ บุคคลจากภายนอกชุมชน ซึ่งได้แก่เจ้าหน้าที่ของฝ่ายเกษตร ซึ่งหมายถึงเกษตรอำเภอ เป็นส่วนใหญ่ เป็นแหล่งที่ให้ข่าวสูงสุด พอค่าตัวแทนบริษัทที่

จำหน่ายผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับคานเกษตรกรรมไม่ได้เป็นแหล่งให้ข่าวที่สำคัญ เกี่ยวกับ
เรื่องปุ๋ยเคมีในกลุ่ม 1 เจ้าหน้าที่ฝ่ายเกษตรเป็นแหล่งที่ให้ข่าวสูงสุด รองลงมาเป็น
สมาชิกกลุ่มเกษตรกร และกำนันผู้ใหญ่บ้านตามลำดับ ในกลุ่ม 2 และกลุ่ม 3 เพื่อน
บ้านซึ่งไม่ได้เป็นแหล่งให้ข่าวที่สำคัญในกลุ่ม 1 กลับเป็นแหล่งให้ข่าวที่สำคัญสูงสุดใน
2 กลุ่มนี้ ในกลุ่ม 2 แหล่งให้ข่าวที่สำคัญในเรื่องปุ๋ยเคมีที่รองลงมาเป็นการทราบ
ข่าวจากสมาชิกกลุ่มเกษตรกร แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของชาวนาใน
ชุมชนเดียวกัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นแหล่งให้ข่าวเป็นอันดับ 3 และเจ้าหน้าที่ฝ่ายเกษตร
เป็นแหล่งให้ข่าวเป็นอันดับ 4 ในกลุ่ม 3 มีการทราบข่าวจากสมาชิกกลุ่มหน่วย
พัฒนาที่ดินรองลงมาเป็นอันดับ 2 แต่ชาวนาทั้ง 3 กลุ่มก็ยังมีลักษณะของการทราบ
ข่าวจากหลาย ๆ ฝ่ายด้วยกัน ซึ่งก็มักจะทราบจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายเกษตร สมาชิกกลุ่ม
เกษตรกร และกำนันผู้ใหญ่บ้าน ในเรื่องพันธุ์ชาวนั้น การทราบข่าวของกลุ่ม 1
ทราบจากสมาชิกกลุ่มเกษตรกรด้วยกัน กับทราบจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายเกษตรมีจำนวนไม่
แตกต่างกันอย่างสำคัญ รองลงไปเป็นการทราบจากกำนันผู้ใหญ่บ้าน เพื่อนบ้านซึ่ง
ในเรื่องปุ๋ยเคมีไม่ได้เป็นแหล่งให้ข่าวที่สำคัญ ในเรื่องพันธุ์ชาวนั้นเป็นแหล่งให้ข่าวที่
สูงขึ้น ในกลุ่ม 2 ผู้ใหญ่บ้านเป็นแหล่งให้ข่าวสูงสุด และเพื่อนบ้านเป็นแหล่งให้
ข่าวที่รองลงมา ลักษณะอื่น ๆ ก็คล้ายกับเรื่องปุ๋ยเคมี ในกลุ่ม 3 ไม่มีลักษณะที่
แตกต่างกันกับเรื่องของการทราบข่าวเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยเคมีในการทำนา

ในการทราบข่าวเกี่ยวกับการใช้ส่วผสมนั้น ในทั้ง 3 กลุ่ม ทราบข่าวจาก
เจ้าหน้าที่ฝ่ายอนามัยสูงสุดเหมือนกัน รองลงไปเป็นการทราบจากกำนันผู้ใหญ่บ้าน
ซึ่งเป็นผู้นำภายในชุมชน สำหรับเพื่อนบ้านซึ่งเป็นแหล่งให้ข่าวที่สำคัญในเรื่องปุ๋ย
เคมีและพันธุ์ชาวนั้น ในเรื่องการใช้ส่วผสมไม่ค่อยมีความสำคัญนัก ทั้งนี้อาจจะเป็น
เพราะการใช้ส่วผสมเป็นเรื่องที่ไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และไม่เห็นผลได้รวดเร็ว
เหมือนการใช้พันธุ์ชาวนั้นหรือปุ๋ยเคมีในการทำนา จึงทำให้เพื่อนบ้านไม่เป็นแหล่ง
ให้ข่าวที่สำคัญในเรื่องนี้ได้ อย่างไรก็ตามพอที่จะสรุปได้ว่าเจ้าหน้าที่คานอนามัย

เป็นแหล่งที่ให้ข่าวสูงสุดในทุกกลุ่ม แต่เจ้าหน้าที่ฝ่ายเกษตรนั้นเป็นแหล่งที่ให้ข่าวสูงสุดในกลุ่มที่มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเท่านั้น ในหมู่บ้านที่ไม่ได้มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรขึ้น เจ้าหน้าที่ฝ่ายเกษตรไม่ได้มีบทบาทในการให้ข่าวมากนัก การทราบข่าวต่าง ๆ จึงมาจากเพื่อนบ้านเป็นสำคัญ

ในเรื่องลำดับชั้นในการยอมรับที่แยกออกเป็น 5 ชั้น คือ ทราบข่าวสนใจ รายละเอียด ประเมินผล ทดลอง และยอมรับปฏิบัติ นั้น ในเรื่องปุ๋ยเคมีชาวนาในกลุ่ม 1 มีลักษณะการยอมรับที่สูงกว่าในทุกกลุ่ม จากการทดสอบทางสถิติปรากฏว่ากลุ่ม 1 มีลักษณะการยอมรับที่แตกต่างกับกลุ่ม 2 และกลุ่ม 3 อย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตามในทุกกลุ่มมีชาวนาที่ยอมรับการใช้ปุ๋ยเคมีสูงกว่าในพวกที่ไม่ยอมรับ แต่ในกลุ่ม 1 มีแนวโน้มที่สูงกว่า ซึ่งอาจแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกลุ่มเกษตรกรที่ทำให้สมาชิกมีการยอมรับที่สูงกว่า เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวนาในทุกกลุ่มจะผ่านจากชั้นหนึ่งไปยังอีกชั้นหนึ่งในลักษณะคล้ายคลึงกัน เว้นแต่จะมีจำนวนมากน้อยต่างกันเท่านั้น

ในชั้นของการทราบข่าวนั้น ในทุกกลุ่มมีการทราบข่าวที่สูง พอถึงชั้นของการสนใจรายละเอียดในกลุ่ม 1 และกลุ่ม 3 มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่ในกลุ่ม 2 จะลดลงในอัตราส่วนที่มีแนวโน้มสูง สำหรับผู้ที่ผ่านชั้นของการสนใจรายละเอียดมาแล้วเกือบทั้งหมดจะผ่านเข้าสู่ขั้นประเมินผล และจำนวนของชาวนาที่ผ่านขั้นประเมินผลเข้าสู่ชั้นของการทดลองจะลดลงในอัตราส่วนที่สูง ส่วนผู้ที่ผ่านชั้นของการทดลองแล้ว ในเรื่องเกี่ยวกับปุ๋ยเคมีนั้น ชาวนาส่วนใหญ่จะผ่านเข้าสู่ขั้นของการยอมรับเกือบทั้งหมด แต่ในเรื่องพันธุ์ข้าวมีอัตราส่วนของผู้ที่ผ่านจากชั้นทดลองเข้าสู่ขั้นของการยอมรับปฏิบัตินั้นลดลงในอัตราส่วนที่สูง ซึ่งจากการพิจารณารายละเอียดพบว่าเนื่องมาจากพันธุ์ข้าวเหนียวสันป่าตอง ไม่ถูกกับรสนิยมของชาวนาที่เป็นเรื่องของความเคยชิน เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวนาในทั้ง 3 กลุ่ม ที่ยอมรับการใช้ส่วซิมนั้น กล่าวได้ว่าไม่มีการทดลอง พอถึงขั้นประเมินผลแล้วเห็นวาก็ก็ยอมรับเลย ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากการใช้ส่วซิมจำเป็นต้องใช้เงินทุนในการก่อสร้างมาก จึงไม่มีใครทดลองใช้เหมือนอย่างในเรื่องปุ๋ยเคมีและพันธุ์ข้าว

เกี่ยวกับลักษณะของการยอมรับและไม่ยอมรับนั้น ในเรื่องปุ๋ยเคมีนั้นว่า
ได้ผลมากที่สุด คือ ทุกกลุ่มจะมีลักษณะการยอมรับในอัตราส่วนที่สูง และชวานาในกลุ่ม
เกษตรกรมีแนวโน้มในการยอมรับสูงกว่ากลุ่มอื่น อาจกล่าวได้ว่ากลุ่มเกษตรกรมีผล
ต่อการยอมรับการใช้ปุ๋ยเคมี ในเรื่องพันธุ์ข้าวเหนียวสันป่าตองนั้นปรากฏว่าลักษณะ
ของการยอมรับในกลุ่ม 1 และกลุ่ม 3 ไม่แตกต่างกันอย่างสำคัญ แต่กลุ่ม 2 มีอัตรา
ส่วนของการยอมรับต่ำกว่าการไม่ยอมรับในเรื่องสุขภาพอนามัย หรือการใช้ส่วนผสม
นั้น ปรากฏว่าในกลุ่ม 1 และกลุ่ม 3 คงไม่มีลักษณะของการยอมรับที่แตกต่างกัน
อย่างสำคัญอีก จึงไม่อาจสรุปแน่นอนได้ว่าความคิดเห็นงานของกลุ่มเกษตรกรจะมีผล
ต่อสมาชิกในการยอมรับการใช้ของใหม่ เพราะชวานาที่ไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกก็มี
ลักษณะการยอมรับที่ไม่แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบถึงจำนวนปีที่ใช้ปุ๋ยเคมีและพันธุ์ข้าว ปรากฏว่า
กลุ่ม 1 มีจำนวนผู้ที่ยอมรับการใช้ปุ๋ยเคมี และพันธุ์ข้าวมานานกว่ากลุ่ม 2 และกลุ่ม 3
และจำนวนปีที่ชวานาในกลุ่ม 1 ยอมรับการใช้ปุ๋ยเคมีในการทำนาจนถึงปัจจุบันมาก
ที่สุดในช่วง 3 - 4 ปี แต่กลุ่ม 2 และ 3 จำนวนปีที่ชวานาใช้กันมานานมากที่สุด
อยู่ในช่วง 1 - 2 ปี เท่านั้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มเกษตรกรมีผลต่อการได้ทราบ
ข่าวและยอมรับการใช้ของใหม่ด้านเกษตรกรที่รวดเร็วกว่าชวานาที่ไม่ได้เข้าเป็น
สมาชิกกลุ่มเกษตรกร แต่ในเรื่องของการใช้ส่วนผสมแล้วปรากฏว่าจำนวนปีที่ใช้กัน
มากที่สุดของกลุ่ม 1 และกลุ่ม 3 ไม่แตกต่างกัน และระยะเวลาที่ชวานายอมรับการใช้
ส่วนผสมกันมานานมากที่สุดก็อยู่ในระยะเวลาเดียวกัน คือ 3 - 4 ปี แต่กลุ่ม 2
กลับมีลักษณะตรงกันข้าม คือ ยอมรับกันมากที่สุดในช่วงระยะ 1 - 2 ปี ที่ยาวนาน
เอง (ดูตารางที่ 46) ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากลักษณะพิเศษของชวานาในกลุ่ม 2 ที่
ไม่ยอมเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม เพราะไม่ค่อยสนใจ ไม่เห็นความจำเป็นและไม่ได้รับ
ประโยชน์ จึงทำให้มีลักษณะการยอมรับที่ช้ากว่าก็ได้

อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบจำนวนปีที่ใช้ของใหม่มากับระยะเวลาที่จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรขึ้น และการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรแล้ว ปรากฏว่าในเรื่องปุ๋ยเคมี และพันธุ์ข้าว กลุ่ม 1 ยอมรับภายหลังจากที่เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรทั้งหมด และกลุ่ม 2 ก็ยอมรับหลังจากที่ได้จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรขึ้นภายในชุมชนแล้ว เช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกลุ่มเกษตรกรที่มีผลต่อการยอมรับการใช้ของใหม่ค่านเกษตรกรรม แต่ของใหม่ค่านสุภาพอนามัยนั้นพบว่าในกลุ่ม 1 มีชาวนาที่ยอมรับก่อนที่จะมีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรขึ้น จึงสรุปได้ว่ากลุ่มเกษตรกรมีผลแต่เพียงในด้านเกษตรกรรม ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงเท่านั้น

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยอื่นที่อาจยังผลต่อลักษณะการยอมรับหรือไม่ยอมรับนั้น เกี่ยวกับที่นาซึ่งได้รับน้ำจากคลองส่งน้ำของกรมชลประทานนั้นมีผลต่อการยอมรับการใช้พันธุ์ข้าวใหม่ในการทำนาอย่างเห็นได้ชัด (คูตารางที่ 36) แต่ในเรื่องปุ๋ยเคมีกลับมีลักษณะที่ตรงกันข้าม คือ ชาวนาที่มีที่นาซึ่งไม่ได้รับน้ำจากคลองส่งน้ำของกรมชลประทานกลับมีลักษณะของการยอมรับที่สูงกว่า (คูตารางที่ 19) ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นเพราะเห็นว่าที่นาของตนไม่สมบูรณ์ จึงต้องการจะหาทางปรับปรุงเพื่อให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้นจึงยอมรับการใช้กันมากก็ได้

เกี่ยวกับแบบของชาวนาที่มีท่าทีต่อการมองโลก (World View) นั้นพบว่าในเรื่องปุ๋ยเคมี มีลักษณะของการยอมรับและไม่ยอมรับไม่แตกต่างกัน แต่ในเรื่องพันธุ์ข้าวและการใช้ส่วซึม ชาวนาที่เป็นแบบ Rational มีแนวโน้มที่จะยอมรับสูงกว่าชาวนามองโลกในแบบ Traditional แต่เมื่อนำกลุ่มเข้ามาพิจารณาค้นพบว่าในเรื่องปุ๋ยเคมีนั้น กลุ่ม 1 ชาวนาที่เป็นแบบ Rational มีอัตราส่วนของการยอมรับสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด (คูตารางที่ 14) ในกลุ่ม 2 และกลุ่ม 3 มีลักษณะคงเดิม ในเรื่องพันธุ์ข้าวและส่วซึมก็พบว่าในกลุ่ม 1 ชาวนาที่เป็นแบบ Rational มีลักษณะการยอมรับที่สูงกว่าชาวนาที่เป็นแบบ Traditional แต่ในกลุ่ม 2 และ 3 ชาวนาทั้ง 2 แบบมีลักษณะของการยอมรับที่ไม่แตกต่างกันอย่างสำคัญ (คูตารางที่ 30 และ 45)

ปัจจัยที่เกี่ยวกับระดับอายุ พบว่าในเรื่องบู๊เคมิ ชาวนาที่อยู่ในวัยสูงอายุ มีแนวโน้มของการยอมรับที่สูงกว่า ชาวนาที่มีอายุน้อย หรือวัยกลางคน ในกลุ่ม 2 ชาวนาที่อยู่ในวัยต่าง ๆ มีลักษณะของการยอมรับที่ไม่แตกต่างกันอย่างสำคัญ แต่ชาวนาในวัยสูงอายุก็มีแนวโน้มที่จะยอมรับสูงกว่าชาวนาในระดับอายุอื่น ๆ เล็กน้อย (ตารางที่ 16) ในเรื่องพันธู์ข้าวปรากฏว่าชาวนาที่อยู่ในวัยกลางคน มีการยอมรับที่สูงกว่าชาวนาในวัยอื่น ๆ ยกเว้นในกลุ่ม 3 ที่ชาวนาซึ่งอยู่ในวัยสูงอายุมีลักษณะการยอมรับมากกว่า ในเรื่องส่วมซิมก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ ชาวนาที่อยู่ในวัยกลางคนหรือวัยผู้ใหญ่ซึ่งมีอายุระหว่าง 36 - 50 มีการยอมรับสูงสุดในกลุ่ม 1 ในกลุ่ม 2 ชาวนาที่มีอายุน้อยยอมรับมากกว่าในกลุ่ม 3 ชาวนาที่อยู่ในวัยสูงอายุยอมรับมากกว่า จึงสรุปไม่ได้ว่าระดับอายุจะมีผลต่อการยอมรับของไหม

เกี่ยวกับขนาดของสมาชิกภายในครัวเรือนพบว่าในเรื่องบู๊เคมิ ครัวเรือนขนาดกลางในกลุ่ม 1 มีการยอมรับที่สูงสุด ในกลุ่ม 2 และกลุ่ม 3 ไม่มีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างสำคัญ ในเรื่องพันธู์ข้าวกลุ่ม 1 และกลุ่ม 3 ครัวเรือนขนาดใหญ่มีลักษณะการยอมรับที่สูงกว่าครัวเรือนขนาดปานกลางหรือเล็ก ในกลุ่ม 2 ครัวเรือนทุกขนาดมีลักษณะการยอมรับที่ไม่แตกต่างกันนัก ในเรื่องการใช้ส่วมซิมพบว่าครัวเรือนขนาดใหญ่มีลักษณะการยอมรับที่สูงเหมือนกันในทุกกลุ่ม ครัวเรือนขนาดเล็กมีลักษณะการยอมรับที่ต่ำ (ดูตารางที่ 47) ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ เพราะจากการพิจารณาถึงสาเหตุของผูที่ไม่ยอมรับในบรรดาชาวนาที่มีครัวเรือนขนาดเล็ก เนื่องจากขาดเงินทุนถึงร้อยละ 75.7 ซึ่งสูงสุด และอาจจะมีสาเหตุจากเพิ่งแยกมาตั้งครอบครัวเป็นอิสระทำให้ต้องใช้เงินในदानอื่น ๆ ที่จำเป็นมากกว่า จึงมีลักษณะการยอมรับที่ต่ำกว่า

ขนาดที่ดินพบว่าขนาดที่ดินน้อยมีการยอมรับการใช้บู๊เคมิในอัตราส่วนที่สูง ในกลุ่ม 1 และกลุ่ม 3 กลุ่ม 2 ชาวนาที่มีขนาดที่ดินน้อยมีอัตราส่วนในการยอมรับต่ำกว่าการไม่ยอมรับและชาวนาที่มีขนาดที่ดินใหญ่มีแนวโน้มที่จะยอมรับสูงกว่า (ดูตารางที่ 18) ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจ คือ ขาดเงินทุนมีอยู่

ร้อยละ 38.1 ซึ่งสูงสุด และมีที่น่าน้อยซึ่งใกล้เคียงกันและเป็นปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เช่นกันร้อยละ 33.3 ที่ทำให้ชาวนาที่มีขนาดที่ดินน้อยในกลุ่ม 2 มีการยอมรับที่ต่ำกว่า ในเรื่องพันธู์ข้าว กลุ่ม 1 และ 2 จะมีการยอมรับที่ต่ำในชาวนาที่มีขนาดที่ดินใหญ่ คือ มากกว่า 31 ไร่ ขึ้นไป แต่ในกลุ่ม 3 ชาวนาที่มีขนาดที่ดินใหญ่มีแนวโน้มในการยอมรับที่สูงกว่า จากการหาความสัมพันธ์ของสาเหตุกับการยอมรับพบว่ายอมรับเพราะเห็นว่าได้ประโยชน์กว่าความคึกของตนเองสูงสุดร้อยละ 25 ซึ่งเท่ากับการได้รับคำแนะนำจากเพื่อนบ้านเกี่ยวกับการใช้ส่ววมซิม พบว่ากลุ่ม 1 ไม่มีความแตกต่างกันในอัตราส่วนของการยอมรับของชาวนาที่มีขนาดที่ดินต่างกัน กลุ่ม 2 ขนาดที่ดินปานกลาง คือ 11 - 30 ไร่ มีแนวโน้มในการยอมรับที่สูง และกลุ่ม 3 ขนาดที่ดินตั้งแต่ 31 ไร่ขึ้นไป มีอัตราการยอมรับที่สูงกว่า จึงไม่อาจสรุปได้ว่าขนาดที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญต่อการยอมรับของใหม่

ในค่านที่ทัศนคติพบว่าชาวนาที่มีทัศนคติ "เห็นด้วย" จะมีแนวโน้มในการยอมรับที่สูงกว่าชาวนาที่มีทัศนคติแบบ "ไม่เห็นด้วย" กับของใหม่ทั้งในค่านเกษตรกรรมและสุขภาพอนามัย เมื่อนำกลุ่มเข้ามาพิจารณาจะมีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันนัก แต่กลุ่ม 1 มีแนวโน้มที่จะมีการยอมรับที่สูงกว่าในกลุ่มอื่น ๆ เป็นที่น่าสังเกตุว่าในเรื่องส่ววมซิมนั้นมีชาวนาที่เห็นด้วยแต่ไม่ยอมรับค่อนข้างสูง (ตารางที่ 51) ซึ่งจากการพิจารณารายละเอียดพบว่าเนื่องมาจากสาเหตุค่านการขาดเงินทุนสูงถึงร้อยละ 75 ในกลุ่ม 1 ร้อยละ 76.9 ในกลุ่ม 2 และในกลุ่ม 3 ร้อยละ 78.9 ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นเพราะการใช้ส่ววมซิมจำเป็นต้องลงทุนมาก อย่างไรก็ตามในเรื่องทัศนคติก็เป็นไปตามหลักสามัญสำนึกที่เมื่อเห็นด้วยก็มีการยอมรับที่สูงกว่าไม่เห็นด้วย

ในเรื่องสิ่งทีก่อให้เกิดการยอมรับนั้นทั้ง 3 กลุ่ม ก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับในกรณีแหล่งที่ทราบข่าว และในเรื่องสาเหตุของการไม่ยอมรับนั้นในค่านเกษตรกรรมส่วนใหญ่มาจากสาเหตุที่เห็นว่าไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อะไรและการขาดปัจจัยค่านเงินทุนเป็นกรณีรองลงมา ส่วนของใหม่ค่านอนามัย คือส่ววมซิมนั้นพบว่าเนื่องมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจสูงสุด

อย่างไรก็ตามในการศึกษาเรื่องนี้ ก็ยังคงมีข้อบกพร่องที่ควรจะแก้ไขในการศึกษาครั้งต่อ ๆ ไปอยู่บ้าง ประการแรกก็คือ ควรจะศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องระยะเวลาของการทราบข่าวในเรื่องของใหม่ เปรียบเทียบกับระยะเวลาที่ข่าวนาได้ยอมรับการใช้มาในแต่ละกลุ่มว่าจะมีความเร็วหรือช้าแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ไม่ได้ศึกษารอบคลุมถึง อีกประการหนึ่งก็คือจำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเรื่องนี้ มีอยู่น้อย และจำกัดอยู่เพียงในจังหวัดเดียวว่าที่จะมีการศึกษาที่ขยายกว้างออกไปยังจังหวัดและภาคอื่น ๆ ควบ

จากผลของการศึกษาอาจกล่าวได้ว่า การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนของกลุ่ม 1 และกลุ่ม 2 นั้น ไม่สู้จะมีผลในทางที่จะก่อให้เกิดลักษณะการยอมรับของใหม่มากนัก โดยเฉพาะการยอมรับของใหม่ค่านอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ค่านเกษตรกรรรม ซึ่งพบว่ากลุ่มเกษตรกรไม่ได้มีอิทธิพลต่อการยอมรับของใหม่ค่านอนามัยเลย ในเรื่องพันธุ์ข้าวและปุ๋ยเคมี ซึ่งเป็นของใหม่ค่านเกษตรกรรรม กิจกรรมของกลุ่มเกษตรกร มีผลแต่ในเรื่องของปุ๋ยเคมีเท่านั้น คือ อำนวยความสะดวกในด้านการซื้อปุ๋ยเคมีแบบผ่อนส่งระยะยาว หากทางพ่อค้าให้บริการแก่ลูกค้า ซึ่งเป็นชาวนาในแบบเดียวกัน ก็ไม่แน่ว่าจะมีความแตกต่างกันดังที่ศึกษาพบหรือไม่ ในเรื่องพันธุ์ข้าวซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้เงินทุนมากนัก พบว่ากลุ่ม 1 ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรกับกลุ่ม 3 ซึ่งไม่มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรขึ้นภายในชุมชนพบว่ามีลักษณะของการยอมรับที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ แต่กลุ่มเกษตรกรก็ยังมีผลในด้านการทราบข่าวที่รวดเร็ว และก่อให้เกิดการอัตราในการยอมรับของใหม่ที่มีแนวโน้มที่รวดเร็วกว่าในกลุ่มที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอย่างเห็นได้ชัด

จากแนวคิดที่ตั้งไว้ว่ากลุ่มเกษตรกรจะมีการยอมรับการใช้ของใหม่ที่สูงสุดกลุ่ม 2 รองลงมา และกลุ่ม 3 มีลักษณะของการยอมรับที่น้อยหรือต่ำสุดนั้น กลับปรากฏว่ากลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่ม 1 มีแนวโน้มทั่ว ๆ ไปที่จะยอมรับสูงกว่าเท่านั้น แต่บางเรื่องกลับมีลักษณะการยอมรับที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญกับกลุ่ม 3 และกลุ่ม 3 ก็มีลักษณะการยอมรับสูงกว่ากลุ่ม 2 ในทุก ๆ เรื่องด้วย แสดงให้เห็นว่า

การที่กลุ่ม 2 ไม่ยอมเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรนั้น เป็นลักษณะทางค่านิยมจิตใจของชาวนาในกลุ่ม 2 ที่เห็นได้จากคำตอบที่ว่าไม่เข้าเป็นสมาชิก เพราะไม่ได้ประโยชน์อะไรสูงสุด และกลุ่มนี้ยังมีชาวนาที่เป็นแบบ Traditional สูงกว่าในกลุ่มอื่น ๆ จึงทำให้มีลักษณะการยอมรับต่ำกว่ากลุ่ม 3 ในกลุ่ม 3 นั้น แม้ว่าจะไม่มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรขึ้น แต่ชาวนากลุ่มนี้ก็มีลักษณะที่พร้อมจะยอมรับในเรื่องต่าง ๆ มีความต้องการที่จะทดลอง หากได้รับทราบข่าวคราวเกี่ยวกับเรื่องของของใหม่ และอาจจะเนื่องจากสภาพที่นาของชาวนาในกลุ่มนี้ดีกว่าในกลุ่ม 1 และกลุ่ม 2 จึงทำให้ต้องกินร่นเพื่อหาทางที่จะให้ได้ผลผลิตที่สูง จึงก่อให้เกิดลักษณะของการยอมรับที่สูงกว่า

ข้อที่น่าสังเกตก็คือชาวนาที่มีทัศนคติแบบที่ "ไม่เห็นด้วย" ว่าของใหม่นั้นดีมีประโยชน์ แต่กลับมีลักษณะการยอมรับสูงกว่าการไม่ยอมรับนั้น แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติกับความเชื่ออันเป็นเรื่องภายในจิตใจนั้นไม่ได้สอดคล้องตามกัน ชาวนาประเภทนี้อาจจะยอมรับเพราะความเชื่อฟัง นับถือ หรือกลัวเกรงเจ้าหน้าที่ ๆ เข้ามาแนะนำ โดยมีความคิดรู้สึกว่าเขาเหล่านั้นเป็นนายที่ตนจะต้องทำตามคำสั่งก็เลยยอมรับแต่ภายในจิตใจยังคงยึดมั่นในแบบเดิม จากการศึกษารายละเอียดพบว่าในเรื่องปุ๋ยเคมีชาวนาที่มีทัศนคติแบบไม่เห็นด้วยแต่ยอมรับนั้น เนื่องมาจากคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ฝ่ายเกษตร และผู้ใหญ่บ้านสูงสุดร้อยละ 57.3 ในเรื่องพันธุ์ข้าวมีลักษณะดังกล่าวร้อยละ 62.5 และในเรื่องการใช้สวมน้ำมีอยู่ร้อยละ 61.9 ซึ่งสูงสุด ถ้าหากเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ หาทางแก้ไขลักษณะความเชื่อภายในจิตใจให้เปลี่ยนสอดคล้องไปตามลักษณะการยอมรับได้ ก็ย่อมจะทำให้ลักษณะการยอมรับของใหม่ไม่เฉพาะแต่ชาวนาเท่านั้น หากยังรวมไปถึงประชากรในอาชีพอื่น ๆ อีก มีลักษณะการยอมรับของใหม่ที่โดดเด่น คือ ยอมรับทั้งค่านิยมปฏิบัติและค่านิยมจิตใจ ซึ่งจะก่อให้เกิดความตั้งใจที่จะทำจริง ผิดกับลักษณะที่ "ไม่เห็นด้วยแต่ยอมรับ" อันเนื่องมาจากสาเหตุดังกล่าวข้างต้นหรือสาเหตุอื่น ๆ เพราะการทำสิ่งต่าง ๆ โดยที่ไม่มีใจรักในสิ่งนั้นย่อมจะได้อะไรเท่ากับการกระทำในสิ่งที่ตนเองปรารถนาจะทำไม่ได้ หากเจ้าหน้าที่และผู้เกี่ยวข้องของสามารถแก้ไขข้อบกพร่องเหล่านี้ได้ การพัฒนาประเทศไทยก็ย่อมจะก้าวหน้าไปอย่างไกลสุดในที่สุด.